

מקורו של מנהג 'תשליך'¹

מנהג 'תשליך' מובא בשו"ע רק ע"י הרמ"א ולא ע"י המחבר, מרן ר' יוסף קארו. שו"ע, אר"ח, תקפג ב: "אוכלים ראש כבש... הגה יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים... והולכים אל הנהר לומר פסוק 'תשליך' במצולות ים כל חטאתיננו" וגו'. מתוך שר' יוסף קארו אינו מביא את מנהג 'תשליך', נראה לכאורה שמנהג זה הוא מנהג אשכנזי ולא מנהג ספרדי, ולכן הוא מנהג שהתחיל בתקופה מאוחרת, בימי הביניים. וכך כותב הרב שם-טוב גאגין²:

"מנהג זה [תשליך] לא מצאתי שמו וזכרו לא בספרות התלמודית או המדרשית ולא בספרי הגאונים כרע"ג [=רב עמרם גאון] ויטרי ועוד. רק נודע לנו מנהג זה ממהרי"ל³ שכי' [בהלכות ר"ה], מה שנוהגין לילך ברה"א אחר הסעודה אצל ימים ונהרות להשליך במצולות ים כל חטאתם וכו' משום דאיתא במדרש⁴, זכר לעקידה שעבר א"א בנהר עד הצואר" וגו'. מדבר מהרי"ל מוכן שכבר מנהג זה היה נהוג בימינו, ולא ידענו מאימתי יסדוהו, ומי הוא המיסדו, ומי הוא אשר יסד ליקוטי הפסוקים שבו והתפילות וכיוצא.

בראשונה לא נודע מנהג זה כלל בין הספרדים ואם הספרדים בא"י וסת"מ [=סוריא, תוגרמא, מצרים] נוהגים עתה כן, כודאי חקן למנהג אחיהם האשכנזים כשבאו לשכון כבוד בא"י הם ראו את המנהג וערב להם קיימוהו וקבלוהו, ובפרט כשבא מוהר"ח [ר' חיים וויטאל] וכ"ע⁵ ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום ראשון דר"ה אחר המנחה מעט קודם שקיעת החמה אצל הים הגדול או אצל מעיין או באר מים חיים וקורין אותו תשליך...ומימי מוהר"ח נתפשט גם בין הספרדים ולאט לאט עשה לו כנפיים וילך גם לארצות מצרים, סוריא וככל וערי האפריק".

למרות מה שכתב הרב גאגין, נראה שיש ל'תשליך' מקורות אף בספרות הגאונים. רש"י שבת פא ע"ב, ד"ה "האי פרפיסא שרי לטלטולא":

"עציץ נקוב שזרעו כו, ובתשובות הגאונים מצאתי שעושיין חותלות⁶ מכפות תמרים וממלין אותם עפר וזבל בהמה. וכ"ב או ט"ו יום לפני ר"ה עושיין כל אחד ואחד לשם

¹ עבודה מקיפה על הנושא 'תשליך' עשה Jacob Z. Lauterbach, HUCA XI (1936), pp. 207-340 אף שחלק מדבריו שם אינם נראים, נעזרתי במקצת מדבריו.

² הרב שם טוב גאגין, כתר שם טוב, חלק שישי, ימים נוראים, לונדון 1955, עמ' 205.

³ מהרי"ל, רבנו יעקב הלוי מולין, מכונה גם מהרי"ל סגל. הוא נחשב לגדול הדור, ומכל קהילות אשכנז פנו אליו בשאלות ברברי הלכה. הוא נחשב בר סמכא בענייני מנהגים. הוא אסף הרבה מסורות מפי רבותיו באוסטריה ואשכנז והעלים על ספר, ואחרי פטירתו החומר נערך בידי אחד מתלמידיו. מרבית מנהגיו של המהרי"ל נתקבלו אצל האשכנזים עד היום והובאו תדיר בהגהות הרמ"א על השולחן ערוך. המהרי"ל נפטר ב-1427.

⁴ מדרש תנחומא, פי וירא, על הפסוק "ויהי ביום השלישי".

⁵ בשער הכוונות, ד"ץ; ועי' פרי עין החיים, שער כו, פרק ה.

⁶ ראה ברטנורא, כלים טז ה: "כלים שעושיין כחירות של דקל ומניחים בו תמרים לחים והן מתבשלות בתוכו".

כל קטן וקטנה שבבית וזורעים לתוכן פול המצרי או קטנית וקורין לו פורפיסא וצומת. ובערב ר"ה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתי ומשליכו לנהר".

הנה מצאנו מנהג קדום מאוד הקרוב למנהג 'תשליך', מנהג המשלב 'תשליך' ו'כפרות' המובא בתשובות הגאונים וכנראה מקורו קדום עוד יותר.

יש שראו ב'תשליך' מנהג שהוא חיקוי לעגלה ערופה. עניין העגלה הערופה מובא בדב' כא א-ט:

"כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך...לא נודע מי הכהו...ויצאו זקניך ושופטיך...ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל. והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן...וערפו שם את העגלה בנחל...וכל זקני העיר ההיא ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה'...ונכפר להם הדם" וגו'.

טקס העגלה הערופה הנערך בנחל בא לכפר על דם נקי שנשפך, על רצח. מה פשוט יותר מאשר לחקות את הטקס הזה בר"ה, ביום שבו אנו מבקשים סליחה על כל חטאתינו, ולערך טקס דומה.

אמנם מצאנו מחלוקת על פירושו 'נחל איתן'. סוטה א ה: "...ומורידין אותה לנחל איתן". ואיתן כמשמעו: קשה. ובגמרא שם, מו ע"א-ע"ב: "תנו רבנן: מגין לאיתן שהוא קשה שנאמר...אחרים אומרים מגין לאיתן שהוא ישן שנאמר...". רש"י לדב' כא ד פירש כך: "נחל איתן, קשה שלא נעבד". לפי פירושו לא מדובר בנחל של מים. אך לפי הרמב"ם (הלכות רוצח ט ב), העגלה נערפת בנחל ממש: "...ומורידין אותה אל נחל שהוא שוטף בחזקה. וזהו איתן האמור בתורה".

גם לפי פשוטו של מקרא 'נחל' הוא נחל מים. אפשר שטקס הכפרה בעגלה ערופה השפיע על טקס ה'תשליך'.

יש שקשרו את טקס העגלה הערופה לטקס שליחת השעיר לעזאזל ביום הכיפורים, ודרך זה לעניין 'תשליך'.

רבנו בחיי על התורה, דב' כא א:

"ענין עגלה ערופה בנחל איתן... כענין צפורי מצורע על פני השדה, או השעיר במדבר, כי צפורי מצורע הצפור הזחיה טבולה בדם הצפור השחוטתה היתה משתלחת על פני השדה לפורחות השדה... וכן השעיר המדברה נושא עוונותיהן של ישראל עליו... וכן בכאן בעגלה ערופה בנחל איתן... היה הענין לשר הנחל... וחלקו של שר הנחל... והוא השר הממונה עליו שהוא כח הזק ותקיף".

ובויקרא יד ז כתב רבנו בחיי כך:

"על פני השדה, הכוונה לפורחות השדה, כי הצפור הזחיה טבולה בדם הצפור השחוטתה היה משלח לפורחות השדה, והם כת המשחיתים למטה ממדרגת שר המדבר המקבל שוחד ביום הכיפורים, והיא נושאת עוונות המצורע כענין השעיר המשתלח לעזאזל המדברה" וכו'.

רכנו בחיי רואה אפוא בעגלה הערופה מעין נתינת קרבן לשר נחל [=ים] כדי לכפר על עוון שפיכת דמים. וכן בשליחת הציפור החיה מציפורי המצורע מעין מתן קרבן לפורחות השדה [=כת המשוחיתים]. ביום הכיפורים שליחת השעיר החי לעזאזל היא מעין נתינת שוחד לשר המדבר.

גם הרמב"ן רואה בשליחת השעיר לעזאזל ביום הכיפורים מתן שוחד לסמאל.

כך אומר הרמב"ן בויקרא טז ח:

"ומפורש מזה בפרקי ר' אליעזר הגדול (פרק מו), לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם וכו' אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר כמדבר לשר המושל במקומות החרבן" וכו'.

מכאן היו שראו גם ב'תשליך' כר"ה מעין נתינת שוחד לשטן עצמו שדומה לנחל על סמך האגדה במדרש תנחומא לפרשת העקידה, וירא כב:

"... קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו להתפלל. אמר לו: ומי שהולך להתפלל, למה לו אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו? אמר לו: שמא נשהא יום או יומיים ונשחט ונאפה ונאכל. אמר לו: זקן, לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא, קח את בנך. וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה, לא שמעת המשל, מה שהיה בידו אכדו ומבקש מאחרים. ואם תאמר יהיה לך בן אחר, תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין. אמר לו: לא משטין היה אלא הקב"ה יתברך היה, לא אשמע ממך. הלך מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו: ללמוד תורה. אמר לו: בחייך או במיתתך? אמר לו: וכי יש אדם שילמוד אחר מיתה? אמר לו: עלוב בר עלובה, כמה תעניות נתענית אמך עד שלא נולדת, והזקן הזה השתטה והוא הולך לשחטך. אמר: אף על פי כן לא אעבור על דעת יוצרי ועל ציווי אבי... כיוון שראה שלא קבלו ממנו הלך ונעשה לפניהם נהר גדול. מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו. אמר לנעריו בואו אחרי, ירדו אחרי. כיון שהגיעו עד חצי הנהר, הגיעו המים עד צווארו. באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים. אמר לפניו: רכוננו של עולם... מיד גער הקב"ה את המעין ויבש הנהר ועמדו ביבשה".

מתוך אגדה זו, שלפיה כשרוצה השטן להפריע לקיום מצוות הבורא הוא נהפך לנהר, ראו בנהר את מקום מושבו של השטן. וכשרוצים לתת שוחד לשטן, המקום הקרוב ביותר אליו הוא הנהר. ולכן היו שהביאו איתם ל'תשליך' מאכלים שונים או לפחות פירורים, כדי להשליכם לנהר, כשוחד לסמאל.

המשנה והתלמוד מתנגדים לזאת באופן מוחלט.

חולין פ"ב ב ט:

"אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות" וכו'. ושם הגמרא מא ע"ב: "מאי שנא לתוך ימים ולא? דאמרי לשרא דימא שחיט" וכו'.

לכן התנגדו בדורות מאוחרים יותר להשלכת מאכלים לנהר ב'תשליך'.

המהרי"ל, הלכות ר"ה, עמ' לח, מתנגד לכך מסיבה אחרת:

"מה שנהגין לילך בר"ה אחר הסעודה אצל ימים ונהרות להשליך במצולות כל חטאתינו משום דאיתא במדרש [תנחומא דלעיל] זכר לעקידה, שעבר אברהם אבינו

בנהר עד צווארו... והוא השטן שנעשה כמו נהר לעכב אותו מן העקידה. ומהר"י סגל נהג גם כן להלוך אצל הנהרות, ואמר: כשהולכין אל הנהרות ביו"ט אל יוליכו עמהם שום מזון כדי לזרוק אל הדגים שבנהרות להראות להם לשמוח בהם, דאית ביה חלול יו"ט. אם יזדמן לו גוי אצל הנהר אל יקח ממנו לחם להשליך אל הדגים משום דמוקצים הם לישראל, משום דמחוסרין צידה, ואין מאכילין ביו"ט אלא לדבר הראוי לו. א"כ הנושא מזון עמו תרתי ריעותא עבדי, הנושא חוץ לערוב ומאכיל את המוקצה. וכל שכן כשחל ר"ה בשבת דאין לעשות" וכו'.

אפשר לשמוע מדברי המהר"ל, שלפחות בתקופתו הפסיקו לראות בהשלכת אוכל לנהר ב'תשליך' קרבן או שוחד לשטן, אלא ראו בה האכלת דגים כדי לשמחם. המהר"ל מתנגד משום שאין להאכיל את המוקצה.⁷

ברור מאלינו שבזריקת אוכל לנהר, אפילו כשהכוונה הייתה לסמאל, הדגים התקבצו ובאו לאכול, ועניין האכלת הדגים הפך להיות עניין חשוב ב'תשליך'. ואם האכלה נאסרה, הרי שראיית הדגים כשלעצמה הפכה להיות חלק מה'תשליך'. ספר המנהגים:⁸ "ונוהגין לילך אל הנהר ולומר 'תשוב ותרמינו' וגו' ורואין דגים חיים".

הרמ"א ב'דרכי משה', טור, או"ח תקפג, נותן טעם לעניין ראיית הדגים החיים: "וכתב מהר"ל שנוהגין לילך אל הנהר... וכן הוא במנהגים, אלא שהוסיף שרואין דגים חיים. ואפשר הוא לסימן טוב, שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרכה כדגים". מכאן שבארצות אשכנז במאות ה'ט"ו וה'ט"ז לא ראו עוד ב'תשליך' מעין קרבן או שוחד לשטן, אלא חיפשו רעיונות רציונליים ל'תשליך' ומנהגיו. הרמ"א בספרו "תורת העולה"⁹ כותב כך:

"ומנהג ישראל תורה היא במה שהולכים אל המים ואומרים 'תשליך' במצולות ים כל חטאתינו', להיות כי מן מצולות ים נכר ענין בריאת העולם, כי מצולות ים הוא התהום והוא המקום היותר עמוק בים. והנה לפי הטבע של היסודות, שהמים יכסו הארץ. והארץ היא המרכז והוא מקום הנמוך בכל העולם. והנה הארץ לצורך בני אדם ולדריים עליה אינו בלא כוונה מכונן. והוא אשר חידש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ. לכן אנו הולכים אל הים לראות אשר שם גבול ואמר פה תבוא ולא תוסיף. וכשאנו הולכים שם אנו רואים גבורתו של יוצר בראשית. ולכן אנו הולכים אל המים ב'ר"ה שהוא יום הדין, לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם, וה' יתעלה מלך העולם. ועל זה נאמר: 'תשליך' במצולות ים חטאתינו', כי באמת המתבונן בענין מצולות ים ומכיר שהעולם מחודש, על ידי זה עומד על מציאות ה' יתעלה ומתחרט, ועל ידי זה כל עוונותיו וחטאיו נמחלים. ועל דרך זה נשלכים החטאים במצולות ים". הרמ"א, כבן המאה ה'ט"ז, מעלה את המעשה הסמלי לרמה פילוסופית ואת השלכת החטאים לרמה אליגורית.

⁷ ראה ביצה ג א. וכן שו"ע שכר יא.

⁸ ר' אייזיק טירנא, בן דורו של המהר"ל, ספר המנהגים, ורשה 1909, כג ע"א.

⁹ למברג 1848, חלק ג, פרק נו, מת ע"ב.

גם ר' מרדכי יפה,¹⁰ בעל הלבושים, ב"לבוש החור" תקצו, מביא את מנהג ההצצה בדגים ב'תשליך' ונותן לכך הסבר סמלי:

"ורגילין לילך על הנהר זכר לעקידה משום דאיתא במדרש כשהלך אברהם אבינו ע"ה לעקוד את יצחק בנו הוליכו השטן עד שבא עד צוארו במים. ואמר אברהם: הושיעה ה' כי באו מים עד הנפש וניצול. ורגילין לילך למקום שרואין שם דגים, לזכור שאנו משולים כדגים חיים הללו שנאחזים במצודה, כך אנו נאחזים במצודת המוות והדין ומתוך כך נהרהר יותר בתשובה".

גם השל"ה¹¹ מביא את עניין ראיית הדגים ונותן לכך משמעות סמלית:¹²

"עוד שמעתי רמז גדול ונכון, כי הולכים למים שיש בהם דגים, יען כי לדגים אין גבינים, ועיניהם תמיד פקוחות כדי להתעורר עינא פקיא דלעילא שרומז על רחמים גדולים: 'הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל' (תהלים קכא, ד), רק עיניו פקוחות, ועל זה נאמר 'עורה למה תישן' (תהלים מד, כד), וכתוב שם 'למה יעשן אפך בצאן מרעיתך' (תהלים עד, א), כי קשה העשן לעינים וגורם שיהיו סגורות, ואנחנו מתפללים שיהיו פקוחות".

גם בעל "שדי חמד"¹³ נותן סיבה רציונלית ל'תשליך':

"אמרו רבותינו ז"ל (הוריות יב ע"א): אין מושחים את המלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותם. שנאמר: 'ויאמר המלך קחו עמכם את עבדי אדניכם וגו' והורדתם אותם אל גיחון' וגו' (מלכים א', א, לג). ואמרו רבותינו ז"ל: אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, ואף שלא יצדק זה עליו יתברך, הרי נכון הדבר מבחינתנו אנו, שתמשך קבלת עול מלכות שמים ורוח טהרה שקיבלנו בר"ה לאורך ימים".

המקובלים מחוגו של האר"י ז"ל מחזירים את עניין 'תשליך' לתפיסה מיסטית. ואם אסור להשליך לנהר מאכלים, יש לנער את הבגדים לתוך הנהר בזמן 'תשליך'.

בספר "חמדת הימים" (מחוגו של האר"י)¹⁴ מובא כך:

"ואחר תפילת מנחה יום א' דראש השנה קודם שקיעת החמה יש ללכת אל הים או אל באר המים או מעין אשר מחוץ לעיר לומר הי"ג מדות עלינות של 'מי כמוך'. וטעם נודע לבאים בסוד ה'... ולכן הולכים אל המים המורים על חסדים וגם במקום שיש דגים שרומזים על עינא פקיא להמתיק הדין הקשה... ויגביה שני צדי הגלימה מחציה, וכשיגיע ל'ותשליך במצולות ים' אז ישלשלם וינערים, וכן יעשה ג' פעמים...

¹⁰ ר' מרדכי יפה נולד בפראג 1530, למד תורה מפי המהרש"ל והרמ"א, שימש כרבנות בפראג ובפוזן, נפטר ב-1612. לכל ספריו קרא בשם כולל "לבוש מלכות", "לבוש החור" וכו', לכן נקרא בקיצור "בעל הלבושים".

¹¹ ר' ישעיהו הורוויץ, נולד ב-1560 בערך. נקרא של"ה על שם ספרו "שני לוחות הכרית". עלה לארץ ונפטר בה ב-1630.

¹² של"ה, יזעפאף 1878, חלק א, עמ' 130.

¹³ ר' חזקיה מדיני, "שדי חמד", ורשה 1902.

¹⁴ יש שרצו לזהות את מחבר הספר "חמדת הימים" כנתן העותי, נביאו של שכתי צבי. ראה JE V, p. 651 וד"ר דאביס פרנקל, Alim. Blätter für Bibliographie u. Geschichte des Judentums. Heft 12 (September 1934), p. 54, note 1.

ובכן תשליך במצולות ים העליון לס"מ ו'לילית' ו'נחש' וכל המשחיתים אשר נבראו על ידינו, ואל יהי להם יניקה משמות הקדושים א-דני א-להים שכבר נמחקו".
 "חמדת הימים", כספר קבלה, נכנס שוב לעניינים מיסטיים.
 מצד כמה חכמים מן האחרונים הובעה התנגדות ל'תשליך'.
 בספר "מעשה רב" (המביא את מנהגי הגר"א) רט: "לא היה הולך לנהר או לבאר לומר תשליך". וכן ב"אורחות חיים". בספר מנהגים והליכות של ר' חיים מוולוז'ין (קו) נאמר כנ"ל: "לא היה הולך לנהר לומר תשליך".
 ערוך השולחן תקפג:

"ויש נוהגים לילך בים א' דראש השנה אל הנהר ולומר פסוקים ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וקורין לזה תשליך. ויזהרו שלא ילכו נשים, ובמקומות שהולכות, מוטב שאנשים לא ילכו כלל, דבלאו הכי יש מתרעמים על זה בזמן הזה, ורבים נמנעים מזה מפני טעם הידוע להם ונכון הוא".
 עמק ברכה:¹⁵

"ראוי לבטל מן האנשים שדעתם קלה כנשים, שאומרים בזה הלשון: 'איך וויל מיין עבירות שיתלך' [אני אנער את עבירותיי] ואוחזין בכנף בגדיהן ונוערין בהם וסוברין בדעתם שעל ידי זה יכול האדם לנער כל העבירות שעשה כל השנה. וחס וחלילה לחשוב כן, וכן הוא באמת חילול שם גדול בפני האומות שיודעים מזה. ואם רואים יהודים הולכים אל הנהר, אומרים דרך שחוק, היהודים הולכים 'שיטלן אירי זינד אין וואשר' [היהודים הולכים לנער את עבירותיהם במים]. אלא אם רוצה לקיים המנהג יאמר בזה הלשון: 'איך וויל גיין תשליך מאכן' [אני אלך לעשות 'תשליך'], כי עיקר הטעם הוא להתפלל להשם יתברך על ידי שעינו פקוחה תדיר על ישראל בהשגחה פרטית, שעל ידי שאנו מהרהרין בתשובה, ישליך עוונותינו במצולות ים - עם אמירת הפסוקים. ומה שנוהגין לנער בכנפי בגדיהם, הוא גם על פי הסוד לנער קליפות מעלינו שנאחזים בנו על ידי זוהמת חטאתינו".

נחזור אל מקורו של המנהג. אף שרבים ראו במנהג 'תשליך' מנהג מאוחר שהחל קצת לפני זמנו של המהרי"ל, יש שראו בו מנהג קדום מאוד, שהחל כבר בימי עזרא ונחמיה.¹⁶

נחמ' ז עג - ח ב:

"ויגע החדש השביעי ובני ישראל בעריהם. ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים... ויביא עזרא הכהן את התורה לפני הקהל מאיש עד אשה וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי".

כלומר, היות ובימי עזרא ונחמיה התאספו ביום הראשון של ראש השנה לפני "שער המים", המשיכו מאז בכל ראש השנה להתאסף ליד מקור מים ולחזור ולקבל עליהם "עול מלכות שמים".

סביר יותר להניח¹⁷ שה'תשליך' הוא התפתחות ממסורת א"י קדומה שלפיה בגלל טומאת ארץ העמים יש להתפלל בחו"ל במקום שיש בו מים.

¹⁵ ר' אברהם ר' שעפטלש, עמק ברכה, אמשטרדם ת"ש.

¹⁶ Ch. M. Eliashow, Hamelis VIII (1864), No. 14, p. 106

מכילתא דרשב"י פר' בא :

"אין השכינה שורה בחור"ל אלא במקורה טהרה של מים. ויאמר ה' אל משה בארץ מצרים' (שמות יב, א), מלמד שהיו כל הארצות כשרות לדבור עד שנתקדשה א"י. אבל משנתקדשה א"י, לא היה דיבור אל הנביאים בכל מקום אלא על המים, שנאמר: 'היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר' (יחזקאל א, ג). ואומר: 'ואני הייתי על יד הנהר הגרול הוא חזקל' (דניאל י, ד). וכן יונה מדבר עמו אלא על המים. ר' יהודה אומר: אף בתחילה לא היה מדבר עם הנביאים אלא על המים, שנאמר: 'היה היה' (יחזקאל א, ג)."

בעל הטורים לבר' טז ז :

"וימצאה מלאך ה' על עין המים'. 'הנה אנכי נצב על עין המים' (להלן כד, ג), שטוב הוא להתפלל על המים, כדכתיב: 'מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' (שופטים ה, יא), וכן התפילה נמשלה למים, דכתיב 'שפכי לבך כמים' (איכה ב, יט)."

יוספוס פלביוס (קדמוניות היהודים יד, י, כג), מביא תקנה מהמועצה והקהילה ב-Halikarnassos מתקופת אוגוסטוס, שרשאים היהודים מטעם המלכות לעשות את פולחנם בדרךם ולשמור על השבת וגם להתפלל על שפת הים, כדרך אבותיהם. וכן מספר יוספוס (שם יד, טז, יג), על יהודי Philippi במקידוניה שהיו מתפללים בשבת מחוץ לעיר על נהר.

גם פילון (ב, ה, לה) מספר שיהודי אלכסנדריה זרמו, אחרי מאסרו של אויבם פלאכוס, אל מחוץ לעיר, ונהרו אל מקום נקי כדי להתפלל תפילת הודיה. הגוסע בנימין מטודילא מספר שבית הכנסת של יחזקאל היה ממוקם על יד הנהר. כלומר, בתחילה כל בתי הכנסת בחור"ל הוקמו ליד הנהר, מקום טהור, וכל התפילות נערכו רק ליד המים. ברבות הימים, מתוך הרגל למגורים בחור"ל, ומתוך צוק העתים, לא היה אפשר תמיד לקיים תפילות ליד נהר דווקא, והחלו להקים בתי כנסת בכל מקום, אך נותר הרצון להתפלל ליד מים, במקום טהור. מכל זה נשאר לפחות שבראש השנה, יום הדין, יגיעו למקום מים לומר לפחות, כמה פסוקי תפילה. כל שאר המנהגים והכוונות מסביב ל'תשליך' שייכים להתפתחות המנהגים והפולקלור היהודי שבכל אתר ואתר.¹⁷

¹⁷ ראה רד"צ הופמן, *Mitteilungen, 'Jeschurun', Berlin 1915, II, p. 591*

¹⁸ למשל, ר' ישראל בן יוסף בנימין, מסעי ישראל, ליק תרי"ט, מביא: "בין היהודים בקורדיסטן ראיתי מנהג זר מאד. בראש השנה ילכו כולם אל הנהר השוטף לרגלי ההר, ויאמרו תפילת תשליך. ואחרי כן יקפצו כולם אל הנהר בין גליו כדגי הים, תחת לנער רק את כנפי בגדיהם על שפת הנחל, כאשר יעשו אחינו בני ישראל בארצות אירופא. וכאשר דרשתי מהם סיבת המנהג הזה, השיבו לי כי על ידי הפעולה הזאת יטהרו מכל חטאותיהם, ומי הנחל ישטפו מעליהם כל החטאים אשר חטאו במשך כל ימי השנה שעברה."